

Боркошев М.М., Кочкорова Г.А., Айдаров Ы.Д., Орунбаев. Т.А.

**КЫРГЫЗ СТУДЕНТ ЖАШТАРЫ ҮЧҮН КООМДОГУ
ТОБОКЕЛДИКТИН БУЛАКТАРЫ**

Боркошев М.М., Кочкорова Г.А., Айдаров Ы.Д., Орунбаев. Т.А.

**ИСТОЧНИКИ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ РИСКОВ ДЛЯ КЫРГЫЗСКОЙ
СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ**

M. Borkoshev, G. Kochkorova, Y. Aidarov, T. Orunbaev

SOURCES OF SOCIO CULTURAL RISKS FOR KYRGYZ STUDENT YOUTH

УДК: 796.01.316

Бул макалада Кыргызстандагы студент жаштардын коомдогу кездеше турган тобокелчиликтер жөнүндө Баткен мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыядагы гуманитардык-педагогикалык институтунда студенттердин арасында сурамжылоо өткөрүлдү. Сурамжылоонун негизинде студенттердин турмушунда кездешүүчү негизги тобокелчиликтерге токтолдук. Тобокелчиликти категорияларга бөлүп, ошол тобокелчиликтердин түшүнүктөрүн ишмий эмгектерден изилдеп чыктык. Ошондой эле макалада тобокелчиликтердин келип чыгуу себептерин башка авторлордо кандай аныкталганын дагы изилдеп макаланын аягында тобокелчиликтерди жоюунун жолдорун келтирдик. Ушул максатта ар кандай структуралык бөлүмдөр бүгүнкү күндө: административдик башкаруунун деңгээлинде (кайра даярдоо жана кошумча билим берүү тутуму), студенттик жаштар үчүн социалдык колдоо көрсөтөт. Студенттик жаштардын социалдык саламаттыгынын тобокелдигин азайтуу жана алдын алуу боюнча эң маанилүү чаралар төмөнкүлөрдү камтууга тийиш, адегенде, жаштар үчүн социалдык ресурстардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылууда жана алардын пайда болушуна жана бөлүштүрүлүшүнө таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу үчүн, ар тараптуу, максаттуу жаштардын саясаты.

Негизги сөздөр: тобокелчилик, социалдык, студент, жаштар, саламаттык, ден соолук, коом, тобокелчиликтин булагы.

В данной статье был проведен опрос студентов Кызыл-Кийского гуманитарно-педагогического института Баткенского государственного университета о рисках, с которыми сталкивается студенческая молодежь в Кыргызстане. Основываясь на опросе, мы сосредоточились на основных рисках, с которыми сталкиваются студенты в своей жизни. Мы разделили риск на категории и изучили концепции этих рисков в тематических исследованиях. Также в статье мы дополнительно изучили, как причины риска были определены у других авторов и в конце статьи мы перечислили способы устранения рисков. С этой целью различные структурные подразделения сегодня: на уровне административного управления (системы переподготовки и дополнительного образования), оказывают социальную поддержку студенческой молодежи. Наиболее важные меры по снижению и предотвращению рисков для социального здоровья студенческой молодежи должны включать, прежде всего, комплексную целенаправленную молодежную политику, направленную на обеспечение доступа к социальным ресурсам для молодежи и на то, чтобы иметь возможность влиять на их возникновение и распределение.

Ключевые слова: риск, социальное, студенческое, молодежное, здоровье, общество, источник риска.

This article is about risks which we meet in the social life of student's youth and there we conducted a survey among the students of Kyzyl-Kya Humanitary Pedagogical Institute of Batken State University. In a process of survey we mainly touched the risks we

meet in a students life, divided risks into categories and the concepts of those risks researched in scientific works. So, studying the occurrence of risks in a scientific works of other authors we showed the ways of liquidation of them. To this end in present day different structural units in a level of administration (retraining and additional education) provide social supports of students. For decreasing and prevention risks of social health of the students should be held following comprehensive measures as: to provide students with sufficient social resources as well as to give opportunity comprehensive influence to its occurrence and distribution.

Key words: risk, social, student, health, health, society, society, risk.

Азыркы кыргыз коомчулугу, бир нече ондогон жылдардан бери саясий, социалдык-экономикалык жана социалдык-маданий өзгөрүүлөр болуп социалдык кризис менен мүнөздөлүп, күтүлбөгөндөй социалдык өзгөрүүлөрдүн жана коомдогу окуялардын күтүлбөгөн белгисиздигинин бекемделиши менен коштоллот, бүгүнкү күндө ал социалдык тобокелдик деп эсептелет. Кыргыз жаштары өлкөдөгү өзгөрүүлөргө жараша социалдашууга аргасыз болуп жатат. Кыргыз коомчулугундагы социалдык-маданий тобокелдиктер – бул анын өнүгүүсүнүн өткөөл мүнөзүнүн натыйжасы, анткени эң маанилүү социалдык институттардын кризиси адамды социалдык топту жана коомду тобокелчиликтерден коргой албайт.

Коомдун социалдык-экономикалык жана социалдык-маданий өзгөрүшүнө, социалдык саламаттыкты сактоо жана кыргыз жаштарынын жаңы муундарын андан ары өнүктүрүүнүн мүмкүнчүлүктөрүн аныктоодо кыргыз коомунун социалдык түзүмүн трансформациялоо жүрүп жатат (анын социалдашуу мүмкүнчүлүгү жана адаптациялоо, анын социалдык мобилдүүлүгү).

Жаштардын социалдашуусунун изилдеген илимий эмгектердин өнүгүп жаткандыгына байланыштуу, ошондой эле социалдык абалдын саламаттыгы жана социалдык күтүүсүз болуп жаткан өзгөрүүлөр, белгисиздикке жана коомдун тобокелдигине адаптациялоо чөйрөсүндө, бир катар илимпоздордун эмгектеринде М.К. Горшков, Ю.А. Зобок, Л.Г. Пак, В.И. Чупров ж.б. кеңири мисалдар менен жазылгандыгын көрөбүз.

Бирок, макалабыздагы изилдөө предметине чейин студент жаштардын коомдук саламаттыгына, коомдук социалдык саламаттыкты жакшыртуу үчүн

анализдерди изилдегенде, «Студент жаштар» деген түшүнүк калктын кайсы категориясы экендигин аныктап алалы.

Бул макаланын алкагында биз «Студент жаштардын» калктын бир катмары катары карап жатабыз жана ар кандай деңгээлдеги социалдык саламаттыкты сактоо боюнча анализ жүргүзөбүз. «Студент жаштардын» -17 жаштан 25 жашка чейинки коомдун эң активдүү билим алууга умтулган, эмгекке жарактуу бир бөлүгү. Алар билим алып өздөрүнүн коомдогу ордун издеп жаткан адамдар. Коомдогу өзгөрүүлөр ушул катмарга биринчи таасирин тийгизет. Жалпысынан, атап айтканда, студенттердин категориясына туш келген жаштарды аныктоодо бир канча суроолор пайда болот.

Студент деген сөздүн статусунун параметрлеринин топтомдоруна шарттарынын нормасына ылайык тиешелүү жаштардын бир тобу (анын ичинде социалдык, психологиялык, үй-бүлө, билим берүү, экономикалык, жана социалдык-маданиятынын параметрлерин кошкондо), ошондой эле жеке адамдын абалын жана наркты жана нарк мүнөздөмөлөрүнө дал келиши зарыл.

«Коомдук саламаттыгы» же «социалдык саламаттык» – бул илимий дискуссиянын социологиялык чөйрөсүнө сунушталды, бирок анын ачык жана так түшүндүрмөсү өтө сейрек кездешет, бул «саламаттык» аныктамасын анын ичинде коомдук саламаттыктын аныктамасын аныктоонун татаалдыгына байланыштуу. Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун адистеринин аныктамасына караганда социалдык саламаттык- бул, коомдогу социалдык абалына канааттануу деңгээли, социалдык мамилелердин, социалдык мамилелердин тутумуна, материалдык абал, жашоо шарттарына ылайык деп айтылат.

Социалдык аракеттердин активдүүлүгүнүн деңгээлин, коомдук-чөйрөгө мамиленин деңгээлин жана социалдык мобилдүүлүк деңгээлин изилдөө, ошондой эле социалдык мобилдүүлүк формасы, социалдык топтун коомдо ар кандай социалдык байланыштарга жана мамилелердин илимий изилдөөдөн да көз каранды.

Студент жаштардын социалдык саламаттыгынын параметрлерин аныктаган социалдык адаптация жана социалдаштыруунун абалы.

Кыргызстандагы студент жаштарынын коомдук саламаттыгы:

– бир жагынан, ички шарттардан – билим берүү жана үй тиричилигинин активдүү формаларында ишке ашырылган жаштардын социалдык потенциалынын деңгээли жаш адамдын инсандык сапатынын бийиктиги;

– экинчи жагынан, тышкы шарттар – социалдык чөйрөдөгү жаштар, кинодогу, билим берүү уюмдары тарабынан жеке жана социалдык мүмкүнчүлүктөрү үчүн өбөлгөлөрдү аныктоочу үй-бүлө тарабынан тийген таасирлер.

Ушул макаланын алкагында коомдун саламаттыгы студент жаштардын өз ара муктаждыктарын жана социалдык статусунун шайкештигине байланыштуу өз ара аракеттенүү менен байланышканга адаптация болуу. Студент жаштардын коомдун саламаттыгы коомдук күчтөрдүн социалдык саламаттыгына жараша өзгөрүп турат. Биз жаштарды өз ара мамиле процессинде "Жүрүм-турумдун чечкиндүүлүгүнө", айлангандыгына байкоо учурунда тактадык. Социалдык-маданий тобокелдиктер коомдогу кээ бир жаштардын тайпаларынын социалдык жана маданий үстөмдүктөрдөрү менен байланышкан жана коомдогу мамилелердин өзгөчөлүктөрү жана коомчулуктунун тобокелдиги ачык билинип турат. Биздин оюбузча, социалдык маданий тобокелдик – бул баалоо пайда болгон окуялардын күтүлүүчү натыйжаларына, каада-салттардагы жаштардын милдеттерине коюлуучу талаптардын өзгөрүүсүнө. Мамлекеттеги модернизация тобокелдиктин маанилүү багыттарынын бир ошондой эле маңызын билдирип, жаштардын аң-сезиминде жана жүрүм-турумуна таасир кылып, жаштардын өз ара мамилелеринде, коммуникативдик практикада тобокелдик жүзөгө ашырылат. Демек, мындай тобокелдиктер бир учурда өзгөчө регионалдык жана жалпы коомдук көрүнүштөрдүн бири болушу мүмкүн, бул социалдык- өзгөчөлүктү изилдөөбүздө конкреттүү региондорго карата изилдөө талап кылынат.

Студент жаштардын социалдык-демографиялык тобунун социалдык саламаттыгындагы тобокелдиктин изилдөө үчүн билим берүү, экономикалык, маданий чөйрөдөгү же күнүмдүк жашоодо субъективдүү тандоонун натыйжасы болгон мамилени колдонобуз. Бул тобокелдик жаштардын социалдык мааниси экендиги аныкталган.

Социологиялык ой жүгүртүүнүн көз карашынын негизинде, жаштардын социалдык маанилүү сапаттары жаштар үчүн табигый норма болуп, жаштар табигый көндүм катары экендигин түшүнүү керек. Тобокелдик бир жагынан жаштардын туруктуулугуна, жүрүм-турумдун стабилдүүлүгүнө жана мүнөздөрүнүн тең салмактуулугуна, башкача айтканда, жаштардын мүнөзүндөгү жакшы сапаттарын өнүктүрүүсүндө коомдук прогресстин зарыл болгон фактору. Жаштардын коомдогу абалы тобокелдиктин объекти катары эсептелет.

Кыргызстандын билим берүү реформаларынын мүнөзү жана билим берүүнү модернизациялоонун өзгөчөлүктөрү. Илимпоздордун көз карашынан баштап учурдагы коомдун тобокелчилиги социалдык саламаттыкты жана турмуштук мамилелерди төмөнкү социалдык саламаттыктын тобокелдиктеринин келип чыгышын алдын-ала аныктайт:

– инсандын өзүн-өзү жүзөгө ашыруунун жана кесипте өзүн-өзү аныктоо үчүн аракет;

– баалуулуктардын багыттарынын жана менталитеттин өзгөрүүсү;

- инсандыгын тастыктаган кризистин коркунучу;
- жаман жашоо мүнөзү жана акылга сыйбаган маданий көрүнүштөр;
- маалыматтык басылмалар жана коммерциялаштыруу;

– ошондой эле билимине жана мүмкүнчүлүгүнө ылайыксыз жумушка орношуу мамилеси.

Биздин изилдөөгө ылайык, Баткен мамлекеттик университетинин студенттеринин арасында сурамжылоо учурунда (N = 452 студент, - 18ден 22 жашка чейин) Биринчи кезекте респонденттердин ден-соолугуна жана инсандык сапаттардын калыптандыруунун булактары катары көпчүлүк массалык маданияттын таасирин белгилешкен, 51,2% (башка суроолорго караганда сандык көрсөткүчтөрүнөн дээрлик эки эсе көп). Экинчи орунда билим (26,8%), үчүнчү орунда - үй-бүлө (17,9%). Тизменин аягында искусство болуп чыкты (респонденттердин 2% гана аны биринчи орунга коюшту), чындыгында, бул коомдук маданияттын жаштарга тийгизген таасирин жогорулатат. Мындан тышкары респонденттерге фундаменталдык баалуулуктардын артыкчылыктуу багыттарын белгилөө үчүн дагы суроолор берилген: ден-соолук, материалдык жыргалчылык, билим берүү, үй-бүлөлүк, өзүн-өзү таануу боюнча дагы баалоого суроолор берилген. Биринчи төрт позиция байлык, ден-соолук, билим берүү жана үй-бүлө сыяктуу баалуулуктар болгон. Баалуулуктардын тизмесинде жаштар ден-соолукка пайдалуу чөйрөнү, гармониялуу мамилелерди кошкон, бул гармониялуулук баалуулуктарды үстөмдүк кылат.

Сурамжылоонун жүрүшүндө, «сиз кандай кыйынчылыктарга туш болгондо кооптуу жана катаал деп баалайт элеңиз?». Биринчи орунда турган «Кыйынчылык татаалдуулугун», ал ар бир экинчи адам ишке жайгашууну (48,2%), экинчи орунда «салттуу баалуулуктардын жок болушу» (37,5%) үчүнчү орунда «коомдун бай жана кедейге бөлүнүшү» (29,4%), «эртеңки күндүн бүдөмүк болушу же келечектин дайынсыздыгы» 19,7%) «коомдун позициясын ээрчүү» (26,4%).

Студент жаштардын коомдук саламаттыгына жетүү үчүн эки жол менен көрсөтүлүшү мүмкүн экендигин белгилей кетүү керек. Коомдун жеке инсанды кабыл алуу тобокелдиги, же башкача айтканда коомго өзүнүн жүрүм-туруму менен каршы туруу, искусстводогу салттуу эмес формага өтүп кетүүсү, өзүнүн жанын кыйуу. Студент жаштардын коомдук саламаттыгынын тобокелдигин азайтуу жана алдын алуу боюнча кандай чаралар бар?

Заманбап билим берүүнүн шарттарында Кыргызстандагы студенттердин коомдук саламаттыгынын тобокелдиктерин минималдаштырууга, алдын алууга багытталган ар тараптуу уюштурулган чаралар

иштелип чыкты. Ушул максатта ар кандай структуралык бөлүмдөр бүгүнкү күндө:

1. Административдик башкаруунун деңгээлинде (кайра даярдоо жана кошумча билим берүү тутуму), студенттик жаштар үчүн социалдык колдоо көрсөтөт. Студенттик жаштардын социалдык саламаттыгынын тобокелдигин азайтуу жана алдын алуу боюнча эң маанилүү чаралар төмөнкүлөрдү камтууга тийиш, адегенде, жаштар үчүн социалдык ресурстардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылууда жана алардын пайда болушуна жана бөлүштүрүлүшүнө таасир этүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу үчүн, ар тараптуу, максаттуу жаштардын саясаты;

2. Экинчиден, студент жаштарды кесиптик социалдаштыруу жана адаптациялоо шарттарын жакшыртуу боюнча ар тараптуу иш алып баруу;

3. Үчүнчүдөн, студент жаштардын социалдык мобилдүүлүгүн жогорулатууга жана университеттин аяктагандан кийин, жумушсуздуктун жана жумушсуздуктун кыйынчылыктарын азайтуу үчүн, социалдык өнөктөштөрдүн ортосунда багыттуу иш алып баруу. Ошондуктан студенттик жаштардын социалдык саламаттыгынын социалдык-маданий тобокелдигин азайтуу жана алдын алуу боюнча иш-чаралар студент жаштардын социалдык-маданий адаптациялоо мүмкүнчүлүгүн жогорулатат.

Адабияттар:

1. Боркошев М.М. Экскурсиялар аркылуу эстетикалык жана этикалык тарбия берүүнү уюштуруу. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. №10, 2016. - С. 104-107.
2. Боркошев М.М., Тешебаев А.К., Жакыпова Г. Кыргызстандын оюндары тарыхый эстеликтерде. Наука, новые технологии и инновации кыргызстана. №10, 2016. - С. 86-92.
3. Тугаринов В.П. Образ жизни. Спорт. Личность. - Киш., 1980.
4. Зубок Ю.А. Феномен риска в социологии: опыт исследования молодежи. - М.: Мысль, 2007. - С. 5.
5. Касмалиев А.С. Кыргыздын улуттук спортунун түрлөрүнүн жаштарды эстетикалык жактан тарбиялоодо колдонулушу: Материалы научной конференции: В сборнике «Современное состояние и перспективы развития национальной физической культуры». - Бишкек, 2005.
6. Кирсанов В.С. Детский юношеский спорт как средство социализации молодого поколения. / Дисс. на соиск. кандидата социологических наук. 22.00.04. - М., 2008. - С. 24-25.
7. Лебедева-Несевря Н.А. Риск – коммуникации как инструмент управления здоровьем населения. / Анализ риска здоровья. - 2014. - №2. - С. 83-89.
8. Леонова О.А. Социальное развитие молодежи как индикатор государственной молодежной политики. // Вестник Омского университета. - 2010. - №3. - С. 174-178.
9. Пак Л.Г. Социально-ориентированная деятельность как актуальный ориентир минимизации рисков современного студенчества // Universum: Психология и образование: [Электронный научный журнал]. 2014. №3(4).
10. Смирнов Н.Г. Физическая культура как фактор социального развития личности в современном российском обществе: Автореф. канд. дисс. - СПб., 1995.